

Izvirni znanstveni članek

Vrednote in duhovna inteligentnost

Janek Musek

Univerza v Ljubljani

Ksenija Maravič

Univerza v Ljubljani

November 2004

Avtorjevo sporočilo:

Korespondenco v zvezi s člankom naslovite na Janek Musek, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, elektronska pošta:
janek.musek@guest.arnes.si

Povzetek

Duhovno, transcendentno in versko izkustvo so pomembne sestavine vseh obdobj in kultur vse od najstarejših časov človekove zgodovine. To izkustvo je bilo tudi predmet psihološkega zanimanja že od samih začetkov moderne psihologije. Pa vendar ima pravo znanstveno raziskovanje duhovnosti zelo kratko tradicijo. V zadnjem desetletju je pritegnil pozornost nekaterih psihologov pojem oziroma konstrukt duhovne inteligentnosti. Skušali so ga natančneje definirati, ga operacionalizirati in tudi razviti sredstva za njegovo merjenje. V tej raziskavi smo želeli preveriti odnos med duhovno inteligentnostjo (DI, merjeno s pomočjo posebej oblikovanega vprašalnika) in vrednotami oziroma vrednotnimi usmeritvami (merjenimi s pomočjo lestvice MLV). Izsledki so pokazali, da obstajajo substancialne korelacije med vrednotami in duhovno inteligentnostjo, najvišje pa so med verskimi vrednotami in duhovno inteligentnostjo. Vrednote pojasnjujejo okrog 45 odstotkov variance duhovne inteligentnosti in izkazujejo tako znatno napovedno moč. Samo verske vrednote pojasnijo več kot 30 odstotkov variance duhovne inteligentnosti. Na drugi strani pa tudi duhovna inteligentnost pojasni kar 70 odstotkov variance v verski vrednotni orientaciji. Izsledki študije torej potrjujejo povezanost med vrednotami in versko inteligentnostjo, nakazujejo pa tudi, da je duhovna sestavina vernosti vključena v koncept duhovne inteligentnosti in obratno, da je duhovnost vključena v koncept vernosti. Analize na osnovi modela strukturnih enačb so potrdile obstoj „generalnega“ faktorja pri najbolj vsebinsko relevantnih postavkah vprašalnika DI. Kot je videti, je možno to faktorsko dimenzijo meriti na zelo ekonomičen in parsimoničen način. Multivariatne vzročne analize so tudi pokazale, da lahko govorimo o kompleksnih vzročnih povezavah med vrednotami in duhovno inteligentnostjo. Naše ugotovitve se na splošno ujemajo s tezo, da temelji sicer dokaj enoten konstrukt duhovne inteligentnosti na širšem spektru kognitivnih in konativnih dimenzij. Zato bi bilo morda ustreznejše govoriti o duhovni kompetenci ali preprosto duhovnosti kot pa o duhovni inteligentnosti.

Abstract

Values and spiritual intelligence

Spiritual, transcendental and religious experience has been extremely important in all cultures and ages since the early stages of human history. This experience has also been the subject of psychological interest from the beginnings of modern psychology. Nevertheless, the truly scientific research of spirituality has a very short tradition. In the past decade, the concept of spiritual intelligence attracted the attention of some psychologists. They tried to define and operationalise the construct of spiritual intelligence as well as to develop the measures of the construct. In the present study we aimed to investigate the relationship between the spiritual intelligence (SI, measured by the special questionnaire) and the values or value orientations (measured by MLV). The results of the study showed substantial correlations between values and spiritual intelligence, the highest being between religious values and spiritual intelligence. The values explain about 45 percent of the variance in the spiritual intelligence indicating thus a remarkable predictive effect. The religious values alone explain more than 30 percent of the variance in the spiritual intelligence. On the other side, the spiritual intelligence accounts for about 70 percent of the variance in the religious values. The results of our study confirmed thus the connection between the values and spiritual intelligence, and, moreover, the results also indicate that the spiritual intelligence includes a component of religiosity, and, vice versa, the religiosity includes the components of spirituality. Structural equation model (SEM) analyses confirmed the existence of a single "general" factor in the most salient items of SI questionnaire. It seems that this factor could be measured in a very economic and parsimonious way. SEM analyses also definitely confirm the complex causal links between value orientations and spiritual intelligence. The results of the study are in concordance with the notion that the construct of spiritual intelligence is based on the human competence related to a wide spectrum of cognitive and conative

dimensions. Therefore, it would be probably more reasonable to speak of spirituality or spiritual competence instead of spiritual intelligence.

Ključne besede

Vrednote, vrednotne usmeritve, verske vrednote, duhovnost, duhovna inteligentnost, vernost

Key words

Values, value orientations, religious values, spirituality, spiritual intelligence, religiosity

Vrednote in duhovna inteligentnost

Uvod

Človek se po vsej verjetnosti ukvarja s transcendentnim in duhovnim, odkar obstaja. Iz arheoloških ostankov se da celo sklepati, da to najbrž ne velja samo za naš ožji rod (*homo sapiens sapiens*), temveč tudi za naše izumrle bratrance Neandertalce (*homo sapiens neanderthalensis*). Brez človekove zmožnosti, da na nek način dojema in doživlja transcendentno, si vsekakor ne moremo predstavljati religioznosti, ki je univerzalni pojav. Prav religiozno občutje in mišljenje je bilo zato razumljivo že od začetkov tudi predmet znanstvene psihologije. Izjemno delo s tega področja je napisal že eden očetov psihologije, William James (1982, izvirnik 1902). Mnogi poznavalci menijo, da je to Jamesovo delo tudi doslej najboljša psihologija religije. Vendar se je psihologija šele v najnovejšem času začela resneje ukvarjati z vprašanjem, ali obstaja posebna sposobnost oziroma skupina sposobnosti za duhovno doživljanje in razumevanje.

Koncept duhovne inteligentnosti

Po vplivom evolucionizma, funkcionalizma in pragmatizma je postalo proučevanje sposobnosti paradna tema znanstvene psihologije že proti koncu 19. stoletja (Galton, 1883), v začetku 20. stoletja pa je raziskovanje inteligentnosti prav zares področje psihologije, kjer se je znanstveni pristop najbolj uveljavil (Binet in Simon, 1905/1916; Spearman, 1904, 1923). To proučevanje se je dolgo časa omejevalo na umske sposobnosti, zlasti inteligentnost. Testno merjena inteligentnost je tako postala prototip sposobnosti. Vsekakor se pojem inteligentnosti ne bi tako zelo uveljavil, če ne bi imel velikega praktičnega pomena. Inteligentnost je najmočnejši prediktor naših intelektualnih dosežkov, prav tako tudi naše šolske in akademske uspešnosti. Nekoliko manj dobro napoveduje našo praktično in življenjsko uspešnost, pa tudi tukaj ostaja med najpomembnejšimi napovedovalci. A prav zato so raziskovalci zaslutili, da je uspešnost v mnogih življenjskih situacijah odvisna tudi od drugih zmožnosti (da ne govorimo

o konativnih osebnostnih lastnostih) in tako so se po vrsti porajali pojmi kot npr. praktična in socialna inteligentnost, ki so le še delno povezani s testno inteligentnostjo. Vendar se ti pojmi še nekako gibljejo v sklopu koncepta inteligentnosti in so postali domači v nekaterih zelo uveljavljenih modelih inteligentnosti (Sternberg, 1985a, 1985b, 1990, 1999). Nekateri drugi koncepti, ki so se začeli pojavljati šele v zadnjih desetletjih, pa so že krepko posegli iz območja umskih sposobnosti. To velja zlasti za emocionalno inteligentnost (Bar-On, 1997; Bar-On in Parker, 2001; Goleman, 1995; Salovey in Mayer, 1990), moralno inteligentnost (Coles, 1997, 1999; Hass, 1998), eksistencialno inteligentnost (Gardner, 1999), duhovno inteligentnost (Buzan, 2001; Gardner, 1999; Zohar in Marshall, 2000) in sorodne konstrukte, ki se pojavljajo bodisi v ožjih teoretskih modelih, nekateri med njimi pa se pojavljajo tudi v širših modelih multiple inteligentnosti (Gardner, 1983, 1999; Buzan in Keene, 1997). Takšno širjenje koncepta inteligentnosti je naletelo na veliko kritik (Bouchard, 1984; Brody, 1992; Carroll, 1993, 1997; Eysenck, 1994; Fodor, 1983, 1985; Gardner, 1993, 1998; Guskin, Peng in Simon, 1992; Klein, 1997, 1998; Kline, 1991; Matthews, 1988; Morgan, 1992; Peterson, 1997; Richardson, 1991; Scarr, 1985; Smerechansky-Metzger, 1995; Smolucha, 1993; Sternberg, 1983, 1988, 1991). Med navedenimi področji »inteligentnosti« pogosto ni nobene korelacije (Carroll, 1993, 1997; Jensen, 1998, 1999) in za nekatera med njimi lahko upravičeno dvomimo, ali sploh predstavljajo sposobnosti (Jensen, 1998, 1999). Verjetno gre pri nekaterih področjih, npr. pri emocionalni inteligentnosti (v Gardnerjevem modelu multiple inteligentnosti se skriva pod oznako intrapersonalne in interpersonalne inteligentnosti) za konglomerat sposobnosti, spretnosti in osebnostnih potez (Jensen, 1998). Druga področja imajo morda enotnejšo podlago, tako denimo moralna inteligentnost v zmožnostih moralnega presojanja, a prav zaradi tega je lahko še bolj sporno uvrščati takšno področje pod isto streho kot umsko inteligentnost. Nikjer npr. ni rečeno, da ne bi mogel biti umski genij moralni »idiot« in obratno.

Še bolj morda velja to za področje duhovne inteligentnosti. Religiozno in duhovno doživljanje je značilno za človeka in je izjemo pomembno v vseh obdobjih in kulturah. Mnogi, tudi nekateri najprominentnejši psihologi, npr. Adler (Adler in Jahn, 1933), Erikson (1958),

Freud (1928a, 1928b, 1939), Fromm (1950) so se ukvarjali s psihološkimi vidiki religije in religioznosti, a razen častnih izjem (kot npr. Bucke, 1923, in že omenjeni James, 1982/1902) je psihologija do nedavnega presenetljivo malo raziskovala samo naravo duhovnega in religioznega dojetja sveta. Ključni postavki duhovnosti sta smisel in transcendenca, ki se seveda krepko izmikata operativnemu definiranju, s tem pa tudi znanstvenemu raziskovanju (Coles, 1999). Tej tematiki so se med psihologi še največ posvečali Jung (1921, 1931, 1933, 1958, 1964), Allport (1937, 1950, 1955, 1961), Frankl (1964), nato humanistični psihologi (Maslow, 1954, 1971; Rogers, 1961) in predstavniki transpersonalne psihologije (Grof, 1993; Tart, 1990; Wilber, 1995). Dodatno so raziskovanje duhovnosti spodbudila nevropsihološka odkritja, da se določeni možganski predeli bolj kot drugi odzivajo na duhovno dejavnost (Austin, 1998; Newberg, 2004; Newberg, d'Aquili in Rause, 2001; Persinger, 1987, 1993; Ramachandran in Blakeslee, 1998a, 1998b). Tako je duhovnost postala v novejšem času vse pogostejša referenca v psihološkem raziskovanju (Emmons, 1999). Duhovnost in vernost, povezani s predstavami o transcendentnem, božjem in absolutnem sta postali tudi predmet evolucijskih razlag (Montell, 2002). Na vseh teh osnovah se je pred kratkim začel uveljavljati pojem duhovne inteligentnosti. Gardner (1999) ga je, kot že rečeno, vključil v svoj razširjeni, »preokvirjeni« model multiple inteligentnosti, potem ko je že našel svoje mesto v modelu Buzana in Keena (1997). Zohar in Marshall (2000) sta nato postala zaslužna za pravo popularizacijo tega pojma. Avtorja opredeljujeta duhovno inteligentnost kot »dokončno inteligentnost, s katero rešujemo probleme smisla in vrednot, s katero svoja dejanja in življenja postavimo v širši, bogatejši okvir, ki daje vsemu smisel, s katero ocenimo, da je neka življenjska pot bolj smiselna in samoizpolnjujoča kot druga« (Zohar in Marshall, 2000). Komplementarne definicije najdemo tudi pri drugih avtorjih (Spiritual Intelligence. Definitions, 2004), pri čemer nekateri izrecno opozarjajo na neujemanja v pojmovanjih duhovnosti (Vaughan, 2004). Nekateri avtorji navajajo temeljne sestavine duhovne inteligentnosti (glej npr. Stein, 2003), ki bi lahko olajšale razlikovanje duhovne inteligentnosti od drugih konstruktov, tudi od tistih, s katerimi se zdi najbolj povezana, recimo religioznosti (Idler in sod., 1999).

Šele v najnovejšem času se pojavljajo resnejši poskusi merjenja duhovne inteligentnosti (King in sod., 1995; King, Speck in Thomas, 2002; Underwood in Teresi, 2002), čeprav je za marsikoga sporen že sam pojem merjenja duhovnosti (Zohar in Marshall, 2000). Pri tem v bistvu prevladuje vprašalniški način merjenja, kar že po sebi postavlja koncept bolj v bližino konativnih vidikov osebnosti kot pa na področje kognitivnih sposobnosti. Med pomembnejšimi poskusi merjenja duhovnih zmožnosti velja omeniti multidimenzionalne lestvice, ki so jih razvijali na Fetzerjevem inštitutu (Fetzer Institute, etc., 1999). Rezultat teh prizadevanj je bila multidimenzionalna lestvica BMMRS (Brief Multidimensional Measure of Religiousness/Spirituality, Idler in sod., 1999).

Duhovnost in vrednote

Pomembno področje psihološkega raziskovanja, ki se je že v preteklosti dotaknilo tematike duhovnosti, je področje vrednot. Verski in duhovni odnos do sveta je povezan z vrednotami in vrednotnimi usmeritvami. Tako so vsaj nekatere verske in duhovne vrednote zastopane v večjih lestvicah vrednot (Musek, 1981, 1986, 1987, 1993a, 2000; Rokeach, 1968, 1973; Schwartz in Bilsky, 1987, 1991). Glede na strukturo in hierarhijo vrednotnega prostora (Musek, 1993b, 2000) je duhovne in verske vrednote treba locirati na področje apolonskih vrednot in to na obe njegovi veliki podpodročji, kategoriji moralnih, predvsem pa izpolnitvenih vrednot. Več raziskav je pokazalo, da imajo vrednote pomembno in včasih tudi visoko prediktivno vrednost v odnosu do številnih področij človekovega delovanja (Musek, 2000). Med drugim je trdno ugotovljena signifikantna povezava vrednot, zlasti verskih, z verskimi, svetovno nazorskimi in političnimi prepričanji (Musek, 1998, 2000).

Razumljivo se zdi vprašanje, ali se duhovna inteligentnost, kot jo merijo razpoložljivi psihološki instrumenti, povezuje z ocenjevanjem vrednot, torej z vrednotnimi usmeritvami. Lahko domnevamo, da duhovna inteligentnost korelira z vrednotnimi usmeritvami, kar seveda pomeni, da obstaja med obema sklopoma skupna varianca in da lahko zaradi tega na podlagi sprememb v enem sklopu do določene mere predvidimo spremembe v drugem sklopu. Na osnovi tega lahko dalje domnevamo, da obstajajo med vrednotami in duhovno inteligentnostjo

vzročne povezave, bodisi neposredne, bodisi posredne. Smiselno se torej zdi raziskati, kakšen je odnos med duhovno inteligentnostjo in vrednotnimi usmeritvami in tudi ugotoviti, ali lahko duhovno inteligentnost uspešno napovedujemo na podlagi informacij o vrednotni usmerjenosti posameznikov in obratno, v kolikšni meri je mogoče vrednotne usmeritve napovedati na podlagi duhovne inteligentnosti.

Ugotavljanje omenjenega odnosa pa nam lahko odgovori še na nekaj drugih vprašanj. Lahko nam npr. pomaga pri razčiščevanju samega pojma duhovne inteligentnosti. Če bi se pokazalo, da lahko varianco v vprašalniku, ki meri duhovno inteligentnost, v največji meri pojasnimo z vrednotnimi usmeritvami, potem je umestno vprašanje, ali je tako opredeljena in merjena duhovna inteligentnost kaj več in kaj drugega kot posameznikova vrednotna usmeritev. Ali pa morda velja vprašati obratno, je vrednotna usmeritev, npr. verska, le funkcija stopnje duhovne inteligentnosti. Pri tem se postavlja tudi vprašanje, kaj zajemajo razpoložljivi vprašalniki duhovne inteligentnosti in koliko vključujejo vernost (religioznost), ki je kot pojem vendarle blizu duhovnosti. Tako si lahko obetamo, da bomo z razjasnjevanjem odnosa med vrednotnimi usmeritvami in duhovno inteligentnostjo prispevali tudi k razčiščevanju samega koncepta duhovne inteligentnosti.

Metoda

Udeleženci

V raziskavo je bilo vključenih 509 oseb obeh spolov in vseh starostnih razredov. V vzorcu je bilo 185 moških in 324 žensk. Gre za osebe v razponu od 13 do 73 let, z aritmetično sredino 33 let in s standardno deviacijo 11,44.

Aparat

V raziskavi smo uporabili Muskovo lestvico vrednot (MLV, natančnejši opis v Musek, 2000, str. 30-40). Lestvica zajema 54 posameznih vrednot, ki se ocenjujejo glede na osebno vrednost oziroma pomembnost in sicer z vrednostmi od 1 do 100. Lestvica MLV vključuje tudi Vrednote in duhovna inteligentnost 9

ti. sidrno vrednoto (spoznavanje samega sebe), katere vrednost je že vnaprej določena (50). Ocenjevanje poteka po ustreznem navodilu, ki se lahko poda tudi v modificirani skrajšani obliki, če gre za bolj izobražene osebe.

Lestvica je prirejena tako, da je mogoče poleg vrednosti posameznih vrednot oceniti tudi generalnejše kategorije vrednot. Njihove vrednosti dobimo, če izračunamo povprečja za vrednote, ki določajo te generalne kategorije. In sicer gre za 11 vrednotnih kategorij srednjega obsega (vrednotne usmeritve: čutna, varnostna, statusna, patriotska, societalna (demokratska), socialna, tradicionalna, kulturna, spoznavna, aktualizacijska, verska), za 4 vrednotne kategorije večjega obsega ali vrednotne tipe (hedonski, potenčni, moralni in izpolnitveni tip vrednot) in za 2 vrednotni kategoriji največjega obsega (dionizična in apolonska velekategorija). Tako lahko pri posamezniku poleg ocen posameznih vrednot, dobimo tudi vrednosti za generalnejše kategorije vrednot. Lestvica MLV je zanesljiv merski instrument, vsaj kar zadeva njeno notranjo konsistentnost (Cronbachov alfa koeficient zanesljivosti znaša 0,94). Faktorske dimenzije MLV se ujemajo s faktorskimi dimenzijami Schwartzove lestvice vrednot in drugih vrednotnih lestvic (Musek, 2000).

Za merjenje duhovne inteligentnosti smo uporabili poseben vprašalnik, ki smo ga oblikovali na podlagi izbora in modifikacije večjega števila postavk (med njimi tudi s prilagajanjem nekaterih postavk lestvice BMMRS, Idler in sod., 1999). V končni izbor vprašalnika je prišlo 54 postavk, ki po predvidevanjih merijo glavne vidike duhovne inteligentnosti (zlasti duhovne izkušnje, smisel življenja, verovanja in odpuščanja) kot relativno homogene in enotne dimenzije. Koeficient zanesljivosti (Cronbachov alfa) vprašalnika je 0,94. Natančnejši opis vprašalnika je najti v Maravič, 2004.

Oblikovanje raziskave

Raziskava je potekala v obliki korelacijskega in multivariatnega raziskovanja, pri čemer so bile kot spremenljivke uporabljene posamezne vrednote, vrednotne kategorije srednjega, večjega in največjega obsega in duhovna inteligentnost. V delu regresijskih analiz so bile vrednote in vrednotne kategorije prediktorske (neodvisne) spremenljivke, duhovna

inteligentnost pa kriterijska (odvisna) spremenljivka, v drugem delu teh analiz pa je bilo obratno, tako da so bile postavke lestvice duhovne inteligentnosti prediktorske (neodvisne) spremenljivke, vrednotne kategorije pa kriterijske (odvisne) spremenljivke. Odnos med raziskovanimi spremenljivkami je bil v delu raziskave modeliran kot vzročni odnos med latentno neodvisno in latentno odvisno spremenljivko.

Postopek

Udeleženci so izpolnili lestvico vrednot MLV in vprašalnik duhovne inteligentnosti na spletni strani, zbiranje podatkov pa je potekalo v marcu in aprilu 2004. Izpolnjevanje je bilo anonimno. Dobljeni podatki so bili tabelirani in obdelani s pomočjo statističnih analiz po programih SPSS.12 in LISREL 8.54. Uporabljene so bile metode korelacijske analize, multiple regresije, konfirmatorne faktorske analize in metode preverjanja veljavnosti vzročnih modelov s pomočjo analize kovariančnih struktur.

Rezultati in diskusija

Rezultati raziskave so razdeljeni po logičnem redu, tako smo najprej analizirali korelacijske povezave med posameznimi vrednotami in vrednotnimi kategorijami (srednjega, večjega in največjega obsega) na eni strani ter duhovno inteligentnostjo na drugi. Tej korelacijski analizi sledijo nato regresijske analize, v kateri so vrednote in vrednotne kategorije prediktorji ali neodvisne spremenljivke, duhovna inteligentnost pa kriterijska ali odvisna spremenljivka. Regresijske analize pa smo opravili tudi v nasprotni smeri, hoteli smo namreč ugotoviti, v kolikšni meri lahko na podlagi postavk duhovne inteligentnosti predcramo nekatere vrednotne usmeritve. Ker nas je zanimalo tudi vprašanje, ali velja hipoteza o vzročni povezanosti med duhovno inteligentnostjo in vrednotnimi usmeritvami, smo opravili nato še preskus te povezanosti s pomočjo modela kovariančne analize (LISREL).

Preglednica 1 prikazuje korelacije posameznih vrednot in vrednotnih kategorij z duhovno inteligentnostjo. Razmeroma veliko korelacij je statistično signifikantnih, a velika večina se pri tem giblje v rangju nizkih do zmernih vrednosti korelacijskega koeficienta. Najvišje korelira z Vrednote in duhovna inteligentnost 11

duhovno inteligentnostjo vrednota vera v Boga (vera), enako pa seveda tudi vrednotna kategorija verskih vrednot, ki jo prav ta vrednota edina reprezentira ($r = 0,555$). Očitno je tudi, da se dionizične, hedonske, čutne in statusne vrednote v celoti negativno, apolonske, moralne, tradicionalne in spoznavne pa pozitivno povezujejo z duhovno inteligentnostjo. Morda je presenetljiva nizka negativna korelacija duhovne inteligentnosti z aktualizacijskimi vrednotami. Ta negativna korelacija v skupini aktualizacijskih vrednot gre na račun negativnih korelacij duhovne inteligentnosti z vrednotama znanje in poklic, medtem ko je korelacija z vrednoto samoizpopolnjevanje pozitivna, a statistično nepomembna. Verjetno prav zato tudi korelacija pri kategoriji izpolnitvenih vrednot (katerih sestavni del so aktualizacijske vrednote) ni trdno presegla praga pomembnosti, čeprav je »praktično« pomembna ($p = 0,051$).

Preglednica 1. Korelacije duhovne inteligentnosti s posameznimi vrednotam (od poštenost do prekašanje in preseganje drugih) in vrednotnimi kategorijami srednjega obsega (od čutne vrednote do verske vrednote), večjega obsega (od hedonske do izpolnitvene vrednote) in največjega obsega (od dionizične do apolonske vrednote).

duhovna inteligentnost			
	Pearsonov r	Sig.	N
poštenost	,067	,181	396
druzabnost	-,115(*)	,022	396
ljubezen od otrok	,050	,319	396
sožitje z naravo	,164(**)	,001	396
znanje	-,163(**)	,001	396
dobrota in nesebičnost	,237(**)	,000	396
delavnost	,063	,211	396
dolgo življenje	-,131(**)	,009	396
ugled v družbi	-,142(**)	,005	396
razumevanje s partnerjem	,010	,838	396
svoboda	-,139(**)	,006	396
moralna načela	,118(*)	,019	396
sožitje in sloga med ljudmi	,194(**)	,000	396

uspeh v poklicu	-,188(**)	,000	396
šport in rekreacija	-,038	,445	396
vera v Boga	,555(**)	,000	396
udobno življenje	-,233(**)	,000	396
ljubezen do domovine	,133(**)	,008	396
spoštovanje zakonov	,093	,064	396
tovarištvo in solidarnost	,043	,391	396
lepota - uživanje lepote	,029	,566	396
mir na svetu	,036	,481	396
ustvarjalni dosežki	-,062	,218	396
zvestoba	,076	,129	396
smisel za kulturo	,065	,197	396
dobri spolni odnosi	-,113(*)	,025	396
moč in vplivnost	-,218(**)	,000	396
denar in imetje	-,312(**)	,000	396
napredek človeštva	-,054	,280	396
izpopolnjevanje samega sebe	,095	,059	396
zdravje	-,180(**)	,000	396
prosti čas	-,189(**)	,000	396
enakopravnost med narodi	-,021	,680	396
osebna privlačnost	-,178(**)	,000	396
polno in vznemirljivo življenje	-,160(**)	,001	396
varnost in neogroženost	-,164(**)	,001	396
družinska sreča	,056	,265	396
mir in počitek	-,041	,419	396
pravičnost	,014	,786	396
dobra hrana in pijača	-,180(**)	,000	396
prijateljstvo	-,006	,911	396
modrost	,083	,099	396
enakost med ljudmi	,011	,828	395
narodnostni ponos	,022	,669	396
slava in občudovanje	-,157(**)	,002	396
prostost in gibanje	-,111(*)	,027	396
veselje in zabava	-,204(**)	,000	396
upanje v prihodnost	,026	,610	396
ljubezen	,163(**)	,001	396
spoznavanje resnice	,107(*)	,033	396
red in disciplina	,084	,096	396
uživanje v umetnosti	,093	,064	396
politična uspešnost	-,093	,066	396
prekašanje in preseganje drugih	-,253(**)	,000	396
čutne vrednote	-,194(**)	,000	396

varnostne vrednote	-,146(**)	,004	396
statusne vrednote	-,217(**)	,000	396
patriotske vrednote	,082	,103	396
demokratske vrednote	,057	,261	396
socialne vrednote	,086	,087	396
tradicionalne vrednote	,158(**)	,002	396
kulturne vrednote	,041	,420	396
spoznavne vrednote	,110(*)	,029	396
aktualizacijske vrednote	-,114(*)	,023	396
verske vrednote	,555(**)	,000	396
hedonske vrednote	-,263(**)	,000	396
vrednote potence	-,096	,055	396
moralne vrednote	,125(*)	,013	396
izpolnitvene vrednote	,098	,051	396
dionizične vrednote	-,260(**)	,000	396
apolonske vrednote	,101(*)	,045	396

* korelacija je pomembna na ravni tveganja 0.05 (dvostransko).

** korelacija je pomembna na ravni tveganja 0.01 (dvostransko).

Dobljene korelacije v glavnem torej niso presenetljive. Pričakovali bi, da se bo duhovna inteligentnost povezovala z versko vrednotno orientacijo, prav tako pa tudi, da bo bliže apolonskemu kot pa dionizičnemu polu vrednot. Vendar iz posameznih korelacij ne moremo jasno uvideti dejanske višine povezanosti duhovne inteligentnosti z vrednotami, saj je prav mogoče, da je ta povezanost na ravni multiple korelacije drugačna. Šele vpogled v multiple korelacije bi nam podal jasnejšo podobo o omenjeni povezavi, s tem pa tudi več osnove za odgovor na vprašanje, ali pomeni konstrukt duhovne inteligentnosti kaj več kot sintezo posameznikove vrednotne orientacije.

Zato smo skušali z metodo multiple regresije odgovoriti na zgoraj zastavljeno vprašanje. Ločeno smo izvedli regresijske analize duhovne inteligentnosti kot kriterijske (odvisne) spremenljivke glede na posamezne vrednote kot prediktorje (glej Preglednici 2 in 3) in glede na vrednotne kategorije srednjega obsega kot prediktorje (glej Preglednici 4 in 5).

Preglednica 2 kaže vrednosti multiple korelacije za sedem prediktorskih modelov, pri katerih ob večanju prediktorskih spremenljivk napovedljivost duhovne inteligentnosti še bistveno naraste. Vrednost R po sedmem modelu znaša 0,670, kar pomeni okrog 45 (44,9; iz

proporca 0,449, kar je vrednost kvadriranega R) odstotkov pojasnjene variance v duhovni inteligentnosti (oziroma prav tak odstotek skupnih faktorjev med vrednotami in duhovno inteligentnostjo). Vsekakor gre levji delež te napovedne in pojasnitvene moči na račun vrednote vera v Boga (vera), ki sama pojasni kar 0,306 variance v duhovni inteligentnosti (model 1). To prednost zadrži omenjena vrednota, tudi če v modelu upoštevamo delež drugih pomembnih prediktorjev, kar jasno kažejo t in beta vrednosti v Preglednici 3. Veri sledijo nato po vrstnem redu napovedne moči vrednote denar, samoizpopolnjevanje, zdravje, narava, privlačnost in lepota. Pri tem vrednote vera, samoizpopolnjevanje, narava in lepota prispevajo svoj delež s pozitivnimi korelacijami, vrednote denar, zdravje in privlačnost pa z negativnimi.

Ob tem se lahko povrnemo k prejšnji ugotovitvi, da aktualizacijske vrednote malce presenetljivo negativno korelirajo z duhovno inteligentnostjo, pa tudi neposredna korelacija duhovne inteligentnosti s samoizpopolnjevanjem ni signifikantno pozitivna (Preglednica 1). To je očitno posledica korelacijskih povezav samoizpopolnjevanja z drugimi vrednotami, ki dušijo čisto povezanost med samoizpopolnjevanjem in duhovno inteligentnostjo. Regresijska analiza, ki parcializira vpliv posameznih prediktorjev glede na vplive drugih, pa upošteva prav to očiščeno povezanost, za katero se je torej pokazalo, da je signifikantna. Parcialna korelacija samoizpopolnjevanja z duhovno inteligentnostjo je 0,205, kar je bistveno več kot je korelacija ničelnega reda (0,097). Samoizpopolnjevanje je celo med tremi najpomembnejšimi prediktorji duhovne inteligentnosti (glej model 3 v Preglednicah 2 in 3).

Preglednica 2. Prikaz sumarnih rezultatov regresijskih modelov (metoda po korakih) za posamezne vrednote kot prediktorje v odnosu do duhovne inteligentnosti kot kriterija (odvisne spremenljivke).

Model	R	R ²	Prilagojeni R ²	Standardna napaka ocene
1	,553(a)	,306	,304	44,485

2	,613(b)	,376	,373	42,228
3	,631(c)	,398	,393	41,541
4	,642(d)	,412	,406	44,485
5	,656(e)	,431	,423	40,498
6	,663(f)	,440	,432	40,210
7	,670(g)	,449	,439	39,943

- a Prediktorji: (konstanta), vera
b Prediktorji: (konstanta), vera, denar
c Prediktorji: (konstanta), vera, denar, samoizp
d Prediktorji: (konstanta), vera, denar, samoizp, zdravje
e Prediktorji: (konstanta), vera, denar, samoizp, zdravje, narava
f Prediktorji: (konstanta), vera, denar, samoizp, zdravje, narava, privlac
g Prediktorji: (konstanta), vera, denar, samoizp, zdravje, narava, privlac, lepota

Vrednotna orientacija posameznika, merjena s posameznimi vrednotami, je torej razmeroma močan prediktor duhovne inteligentnosti. Iz Preglednice 3 lahko med drugim razberemo vrednosti regresijskih koeficientov za prediktorje v uporabljenih regresijskih modelih, t vrednosti, njihovo signifikantnost in že omenjene korelacije ničelnega reda, parcialne in semiparcialne korelacije. Pri tem nam nestandardizirani koeficienti (B) povedo, za koliko se poveča vrednost odvisne spremenljivke (v našem primeru duhovne inteligentnosti), če se vrednost prediktorja poveča za eno enoto, ob tem ko vpliv vseh ostalih prediktorjev ostaja konstanten. Standardizirani koeficienti (beta ali beta ponderji) pa nam povedo, za koliko se poveča vrednost odvisne spremenljivke, če se se vrednost kriterija poveča za en standardni odklon.

Preglednica 3. Vrednosti regresijskih koeficientov za prediktorje v uporabljenih regresijskih modelih odnosa med posameznimi vrednotami in duhovno inteligentnostjo. Tabela vključuje nestandardizirane in standardizirane koeficiente, t vrednost, signifikantnost in tri vrste korelacij.

Model	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.	Korelacije		
	B	Standardna napaka	Beta			Ničelnega reda	Parcialna	Semiparcialna
1 (konstanta)	245,824	4,554		53,978	,000			

Vrednote in duhovna inteligentnost 16

	vera	8,725	,663	,553	13,165	,000	,553	,553	,553
2	(konstanta)	279,233	6,632		42,106	,000			
	vera	8,378	,631	,531	13,272	,000	,553	,557	,529
	denar	-5,633	,848	-,266	-6,643	,000	-,310	-,318	-,265
3	(konstanta)	253,023	9,560		26,466	,000			
	vera	8,081	,626	,512	12,908	,000	,553	,547	,507
	denar	-6,784	,889	-,320	-7,633	,000	-,310	-,360	-,300
	samoizp	4,232	1,128	,157	3,750	,000	,097	,186	,147
4	(konstanta)	275,963	12,037		22,926	,000			
	vera	7,945	,621	,504	12,796	,000	,553	,544	,497
	denar	-5,894	,926	-,278	-6,367	,000	-,310	-,307	-,247
	samoizp	5,831	1,231	,217	4,736	,000	,097	,233	,184
	zdravje	-4,437	1,440	-,146	-3,081	,002	-,180	-,154	-,120
5	(konstanta)	263,342	12,382		21,268	,000			
	vera	7,708	,615	,489	12,525	,000	,553	,536	,479
	denar	-5,752	,913	-,272	-6,300	,000	-,310	-,304	-,241
	samoizp	5,077	1,232	,189	4,122	,000	,097	,205	,158
	zdravje	-5,663	1,460	-,186	-3,878	,000	-,180	-,193	-,148
	narava	3,771	1,061	,148	3,553	,000	,164	,177	,136
6	(konstanta)	263,956	12,296		21,466	,000			
	vera	7,833	,613	,497	12,778	,000	,553	,544	,485
	denar	-4,476	1,034	-,211	-4,329	,000	-,310	-,215	-,164
	samoizp	5,746	1,250	,214	4,595	,000	,097	,227	,175
	zdravje	-5,200	1,461	-,171	-3,559	,000	-,180	-,178	-,135
	narava	3,994	1,057	,157	3,777	,000	,164	,188	,143
	privlac	-2,953	1,151	-,129	-2,567	,011	-,176	-,129	-,097
7	(konstanta)	259,267	12,359		20,978	,000			
	vera	7,876	,609	,499	12,929	,000	,553	,549	,488
	denar	-4,656	1,030	-,220	-4,522	,000	-,310	-,224	-,171
	samoizp	5,219	1,260	,194	4,142	,000	,097	,206	,156
	zdravje	-5,177	1,451	-,170	-3,567	,000	-,180	-,178	-,135
	narava	3,485	1,070	,137	3,257	,001	,164	,163	,123
	privlac	-3,810	1,194	-,166	-3,192	,002	-,176	-,160	-,120
	lepota	2,648	1,063	,113	2,491	,013	,030	,126	,094

a Odvisna spremenljivka: duhovna inteligentnost

Posamezne vrednote so torej, če delujejo kot multipli niz, močan prediktor duhovne inteligentnosti, pri čemer lahko njihov skupni napovedni vpliv pripišemo relativno majhnemu številu nosilnih vrednot (zlasti verskih vrednot). Zato lahko na podlagi vrednotnih usmeritev posameznika oblikujemo zelo parsimonične regresijske modele. Vprašanje pa je, kako se posamezne vrednote z večjo napovedno vrednostjo združujejo v vrednotne kategorije višjega

obsega. Če so združene v eni ali dveh, bi laho pričakovali, da bomo na ravni vrednotnih kategorij srednjega obsega izoblikovali še bolj parsimoničen model.

Regresijske analize duhovne inteligentnosti glede na vrednotne kategorije srednjega obsega kažejo na približno enake ali rahlo nižje vrednosti multiple korelacije, če jih primerjamo z napovedno vrednostjo posameznih vrednot (Preglednica 4). V enem in drugem primeru sta vera in verske vrednote glavna in enako močna prediktorja (saj gre za primer, kjer je posamezna vrednota identična z ustrežno kategorijo srednjega obsega), ostale prediktorsko pomembne vrednote pa so porazdeljene tako, da se njihov učinek na ravni kategorij srednjega obsega bistveno več ne združuje. Regresijski modeli na tej ravni torej glede napovedne moči in glede svoje parsimoničnosti ne prekašajo modelov na ravni posameznih vrednot, čeprav za njimi tudi ne zaostajajo mnogo. Kot vidimo iz Preglednic 4 in 5, imajo največjo napovedno moč na ravni kategorij srednjega obsega poleg verskih vrednot statusne vrednote in nato varnostne vrednote (oboje na osnovi signifikantnih negativnih korelacij z duhovno inteligentnostjo).

Preglednica 4. Prikaz sumarnih rezultatov regresijskih modelov (metoda po korakih) za vrednotne kategorije srednjega obsega kot prediktorje v odnosu do duhovne inteligentnosti kot kriterija (odvisne spremenljivke).

Model	R	R ²	Prilagojeni R ²	Standardna napaka ocene
1	,555(a)	,308	,307	44,44827
2	,590(b)	,348	,345	43,20891
3	,600(c)	,360	,355	42,88274
4	,615(d)	,378	,371	42,32162
5	,621(e)	,385	,377	42,12027

a Prediktorji: (Konstanta), verske vrednote

b Prediktorji: (Konstanta), verske vrednote, statusne vrednote

c Prediktorji: (Konstanta), verske vrednote, statusne vrednote, kulturne vrednote

d Prediktorji: (Konstanta), verske vrednote, statusne vrednote, kulturne vrednote, varnostne vrednote

e Prediktorji: (Konstanta), verske vrednote, statusne vrednote, kulturne vrednote, varnostne vrednote, spoznavne vrednote

Regresijske analize duhovne inteligentnosti glede vrednot večjega in največjega obsega niso prispevale enakovrednih modelov regresijskega odnosa. Multipla korelacija štirih vrednotnih kategorij večjega obsega z duhovno inteligentnostjo je 0,422 (najmočnejši prediktor so hedonske in nato izpolnitvene vrednote), multipla korelacija obeh vrednotnih kategorij največjega obsega pa je 0,340 (močnejši prediktor so dionizične vrednote).

Preglednica 5. Vrednosti regresijskih koeficientov za prediktorje v uporabljenih regresijskih modelih odnosa med vrednotnimi kategorijami srednjega obsega in duhovno inteligentnostjo. Tabela vključuje nestandardizirane in standardizirane koeficiente, t vrednost, signifikantnost in tri vrste korelacij.

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti		Sig. B	Korelacije		
		B	Standardna napaka	Beta	t		Ničelnega reda	Parcialne	Semiparcialne
1	(konstanta)	245,583	4,532		54,185	,000			
	verske vrednote	8,754	,660	,555	13,257	,000	,555	,555	,555
2	(konstanta)	269,126	6,525		41,244	,000			
	verske vrednote	8,652	,642	,549	13,471	,000	,555	,562	,549
	statusne vrednote	-5,227	1,068	-,199	-4,891	,000	-,217	-,240	-,199
3	(konstanta)	253,239	8,831		28,676	,000			
	verske vrednote	8,539	,639	,542	13,365	,000	,555	,559	,540
	statusne vrednote	-6,514	1,167	-,248	-5,583	,000	-,217	-,271	-,226
4	kulturne vrednote	3,268	1,235	,118	2,646	,008	,041	,132	,107
	(konstanta)	278,542	11,481		24,261	,000			
	verske vrednote	8,448	,631	,536	13,386	,000	,555	,561	,534
	statusne vrednote	-5,915	1,165	-,226	-5,078	,000	-,217	-,249	-,203
5	kulturne vrednote	5,306	1,359	,191	3,903	,000	,041	,194	,156
	varnostne vrednote	-4,925	1,455	-,160	-3,386	,001	-,146	-,169	-,135
	(konstanta)	266,368	12,719		20,942	,000			
	verske vrednote	8,245	,635	,523	12,987	,000	,555	,549	,516
	statusne vrednote	-5,595	1,169	-,213	-4,788	,000	-,217	-,236	-,190
	kulturne vrednote	4,062	1,469	,146	2,766	,006	,041	,139	,110

varnostne vrednote	-6,299	1,579	-,204	-3,989	,000	-,146	-,198	-,158
spoznavne vrednote	3,778	1,734	,114	2,179	,030	,110	,110	,087

a Odvisna spremenljivka: duhovna inteligentnost

V celoti gledano so vrednote dober in parsimoničen napovedovalec duhovne inteligentnosti. Samo verske vrednote pojasnijo več kot 30 odstotkov variance v duhovni inteligentnosti (0,308) in samo tri posamezne vrednote pojasnijo te variance skoraj 40 odstotkov (0,398). Kaj pa druga stran medalje, je tudi duhovna inteligentnost dober napovedovalec vrednotne usmerjenosti? Naše analize so pokazale, da to drži in sicer predvsem za verske vrednote. Videli smo, da je korelacija med globalno duhovno inteligentnostjo in verskimi vrednotami 0,555; že to je veliko, a če upoštevamo posamezne postavke vprašalnika duhovne inteligentnosti lahko pridemo še do močnejše povezanosti. S postavkami vprašalnika duhovne inteligentnosti lahko namreč pojasnimo celo do 70 odstotkov variance v ocenah pomembnosti vrednote vera v Boga in kategorije verskih vrednot. Ta odstotek se zmanjša, če odstranimo iz regresijskega modela vprašalniške postavke, ki se neposredno nanašajo na vernost, a še vedno ostaja pomembnih in zajetnih skoraj 50 odstotkov pojasnjene variance. Podoba odnosa med vrednotami in duhovno inteligentnostjo se tako zaokroži: vrednotna usmerjenost je dober napovedovalec duhovne inteligentnosti, a k temu prispevajo predvsem verske vrednote, in obratno, duhovna inteligentnost je pomemben napovedovalec vrednotne usmeritve, a predvsem verskih vrednot.

Vse to pa nas napotuje k vprašanju, ali je tudi uporabljeni instrument za merjenje duhovne inteligentnosti dovolj parsimoničen. Bi morda lahko z bistveno skrajšanim vprašalnikom zajeli dovolj izvirne variance vprašalnika in to tako, da bi bile preostale postavke tudi dovolj homogene in enodimenzionalne? Naredili smo analizo, ki je pokazala, da samo pet postavk vprašalnika pojasni več kot 90 odstotkov celotne variance vseh postavk, ki jih je 54, če izključimo vprašanje 32, ki nima numerične vrednosti (glej Maravič, 2003, str. 66). Gre za naslednjih pet postavk:

Vrednote in duhovna inteligentnost 20

Doživljam povezanost z vsem živim (DI_01)

Moja duhovnost daje smisel dogodkom v mojem življenju (DI_16)

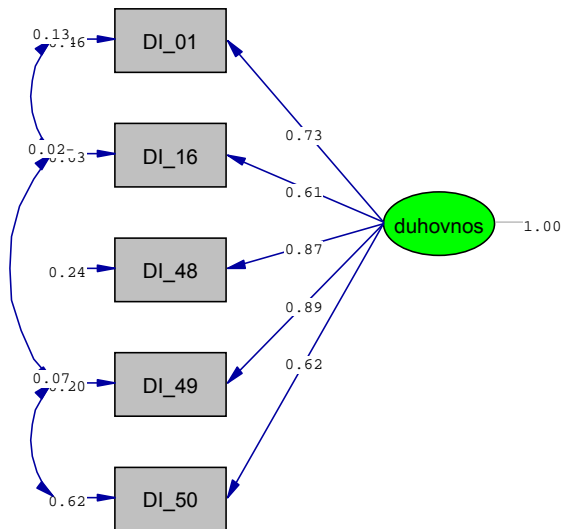
V svetu prepoznavam navzočnost božanskega (DI_48)

Čutim povezanost z izvirom vsega življenja (DI_49)

V svojih odnosih z drugimi izražam in prejemam ljubezen in odpuščanje (DI_50)

Multipla korelacija teh petih postavk s skupno točkovno vrednostjo duhovne inteligentnosti znaša 0,943, kar pomeni, da z omenjenimi postavkami ohranimo praktično vso informacijo vprašalnika kot celote. To seveda tudi pomeni, da ima tako skrajšana verzija visoko stopnjo veljavnosti v odnosu do globalne duhovne inteligentnosti. Ostaja še nerešeno vprašanje, ali je ta verzija dovolj zanesljiva. Analiza zanesljivosti je pokazala, da je vrednost Cronbachovega koeficienta alfa 0,868, kar je povsem zadovoljiva vrednost. Globalno duhovno inteligentnost oziroma globalno duhovnost torej lahko dobro merimo s petimi zgoraj navedenimi postavkami, ne da bi se bilo bati kakih večjih psihometričnih pomanjkljivosti. Seveda pa vse to ne velja za merjenje posameznih komponent duhovne inteligentnosti, v tem primeru je gotovo potrebno uporabiti več postavk.

Vsekakor ostaja odprto še tudi vprašanje, ali je v visoki notranji konsistentnosti petih lestvic dovolj osnove za trditev, da merijo res enoten in homogen enodimenzionalni konstrukt. Da bi to preverili, smo izvedli konfirmatorno faktorsko analizo vseh petih postavk. Naš hipotetični model (Slika 1) predpostavlja, da je veljavna enofaktorska solucija, da torej ena sama latentna dimenzija (označili smo jo kot duhovnost) veljavno pojasnjuje varianco petih postavk. Kot vidimo iz slike, dobimo zelo ustrezne mere ujemanja tega modela z opaženimi podatki, saj vrednost hi-kvadrata močno presega mejo tveganja 0,05, vrednost RMSEA pa je daleč pod to mejo. Očitno so vse postavke enoznačno nasičene predvsem z enim samim faktorjem, kar seveda pomeni, da lahko v njih vidimo mere homogenega in enotnega globalnega faktorja duhovnosti oziroma duhovne inteligentnosti.

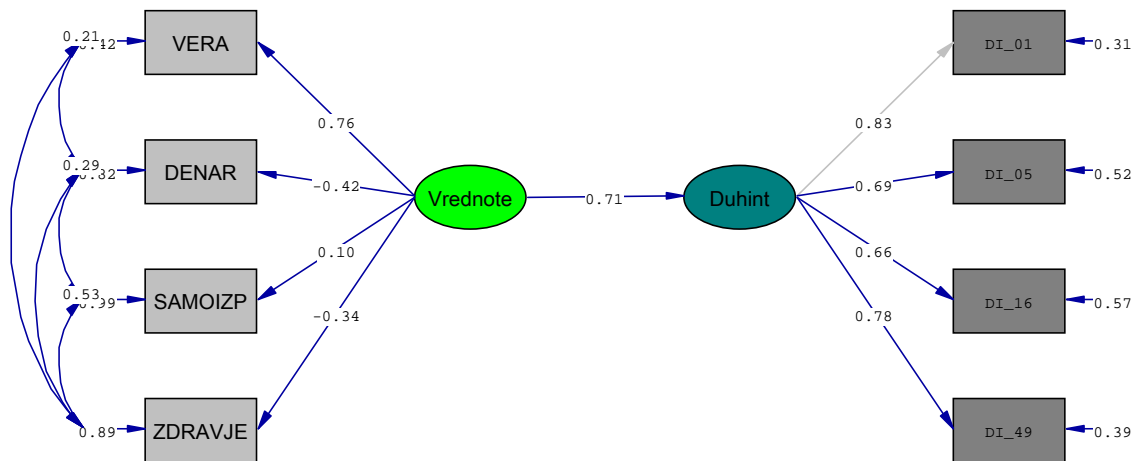
Chi-Square=0.27, df=2, P-value=0.87521, RMSEA=0.000

Slika 1. Konfirmatorna faktorjska analiza modela petih postavk duhovne inteligentnosti s predpostavljeno eno latentno dimenzijo (duhovnost, na diagramu označena kot duhovnos). Prikazane vrednosti predstavljajo standardizirane koeficiente.

Eno izmed ključnih vprašanj naše raziskave je narava odnosa med vrednotami in duhovno inteligentnostjo. Ni dvoma, da je medsebojna povezanost velika, toda ali lahko domnevamo, da je med obema pojavoma neposredna vzročna zveza? In če je, v kateri smeri poteka? So vrednotne usmeritve vzročni dejavnik duhovnosti ali obratno? In ali ni navsezadnje bolj verjetno, da je večji del vzročne zveze posreden, da sta tako vrednotna usmerjenost kot duhovnost posledica delovanja globljih skupnih dispozicij, osebnostnih faktorjev, ki delujejo tako na vrednotne usmeritve kot na duhovno inteligentnost in narekujejo njihovo soodvisnost ter povezanost?

Na ta vprašanja nam morda lahko odgovorijo preskusi ustreznih vzročnih modelov. Najprej smo preskusili domnevo, da je vrednotna usmerjenost dejavnik, ki vzročno vpliva na duhovno inteligentnost. Diagram, prikazan na Sliki 2, predstavlja solucijo modela in kaže na

njegovo sprejemljivost. Vrednosti mer ujemanja kažejo na izrazito veljavnost modela. Tudi preostale mere ujemanja, ki niso prikazane na sliki, nakazujejo dobro veljavnost modela.

Chi-Square=6.85, df=12, P-value=0.86711, RMSEA=0.000

Slika 2. Model vzročnega odnosa med vrednotno usmerjenostjo (Vrednote: merjeno z ocenami pomembnosti štirih vrednot) in duhovno inteligentnostjo (Duhint: merjeno s štirimi postavkami vprašalnika duhovne inteligentnosti). Prikazane vrednosti predstavljajo standardizirane koeficiente.

Kot vidimo iz Slike 2, prispevajo k definiciji latentne spremenljivke vrednotne usmerjenosti (Vrednote) zlasti verske vrednote (vera; sledni koeficient je 0,76), zatem denar (-0,42), zdravje (-0,34), nekoliko pa tudi samoizpopolnjevanje (0,10). Ti deleži se grobo ujemajo s korelacijami teh vrednot z duhovno inteligentnostjo (glej Preglednico 1) in tudi z beta ponderji pri regresijski analizi vrednot v odnosu do duhovne inteligentnosti (glej Preglednico 3). Vsekakor je psihološka vsebina latentne neodvisne spremenljivke ali kisi spremenljivke (Vrednote) videti smiselna in je zelo podobna vsebinskemu ekstraktu tistih

vrednot, ki skupno pojasnjujejo največ variance v duhovni inteligentnosti. Na drugi strani je tudi odvisna latentna ali eta spremenljivka (Duhint) vsebinsko dober reprezentant konstrukta duhovne inteligentnosti, saj njena nasičenja z manifestnimi indikatorji, postavkami vprašalnika v grobem ustrezajo korelacijam teh postavk s sumarnimi vrednostmi duhovne inteligentnosti. Model je videti torej vsebinsko povsem ustrezen.

Kljub temu bi bilo verjetno preuranjeno reči, da so vrednotne usmeritve enosmeren vzročni dejavnik duhovnosti. Težko si predstavljamo, da ni tudi obratnega vzročnega odnosa, in res je glede na analize kovariančne strukture takšnega »obratnega« modela možno sprejeti tudi tak model (p vrednost hi-kvadrata je 0,40; vrednost RMSEA pa 0,011). Prav lahko si predstavljamo, da vrednotna usmerjenost posameznika prispeva k njegovi duhovnosti, a tudi obratno. In prav možno je, da je res tudi tretje, namreč da obstaja odvisnost vrednotnih usmeritev in duhovne inteligentnosti od globljih osebnostnih dispozicij, ki so delno vrojene in delno pridobljene.

Splošna diskusija in zaključki

Izsledki naše raziskave so trdno dokazali povezanost med vrednotnimi usmeritvami in duhovno inteligentnostjo. Vrednotne usmeritve so pomemben in močan prediktor duhovne inteligentnosti. Vendar velja tudi obratno, na podlagi informacij o duhovni inteligentnosti lahko dobro napovedujemo tiste vidike vrednotne orientacije, ki so že po definiciji najbolj povezani z duhovnostjo, predvsem seveda verske vrednote. Naši izsledki vsekakor potrjujejo, da obstaja med duhovnostjo in vernostjo precej skupne variance. Zlati tesna je torej povezava med verskimi vrednotami in duhovno inteligentnostjo.

Morda lahko izsledki raziskave še kaj prispevajo k teoretsko pomembnim vprašanjem v zvezi z naravo konstrukta duhovne inteligentnosti. Izkazalo se je, da je tak, kakršen je prezentiran z uporabljenim merskim instrumentom, vsekakor močno povezan z vrednotno orientacijo, predvsem z versko orientacijo, ki pa je seveda močno povezana tudi s stopnjo vernosti. Kljub temu, da konstrukt duhovne inteligentnosti skuša biti neodvisen od religioznosti in da so bile pri konstrukciji vprašalnika izločene postavke, ki se ukvarjajo z vernostjo (razen

tistih, ki označujejo vernost kot sestavino duhovnosti), ostaja z vernostjo v določeni meri povezan. Povezan je že zato, ker se vernost pogosto pojavlja kot izraz in sestavina duhovnosti in seveda obratno, duhovnost je pogosto izraz in sestavina vernosti. Vernost ima nujno svojo duhovno komponento in duhovnost svojo komponento vernosti, ki pa ne vključuje zunanjih in konfesionalnih sestavin, temveč duhovne vidike vernosti.

Po naših izsledkih sodeč so uveljavljeni vprašalniki duhovnosti, kar bi bil po mojem mnenju boljši izraz kot je duhovna inteligentnost, preveč redundantni. Bistveno informacijo uporabljenega vprašalnika z 55 postavkami lahko povzamemo z uporabo zgolj 5 postavk, pri čemer ostaja tudi zanesljivost tako radikalno skrajšane verzije še vedno zadovoljiva.

Ugotovljena povezanost med vrednotami in duhovno inteligentnostjo nedvomno temelji na vzročnih povezavah, a zdi se, da so te večsmerne in kompleksne. Po vsej verjetnosti lahko predpostavljamo vzročni vpliv vrednot na duhovno inteligentnost, a zelo verjeten se zdi tudi vzročni vliv v nasprotni smeri in tudi vzročno delovanje tretjih, globljih dispozicijskih faktorjev na vrednotno in duhovno usmerjenost. Povezanost vrednot in duhovne inteligentnosti je torej kompozicija tako neposrednih vzročnih delovanj (in to obojesmernih), kakor tudi korelacij, povzročenih z vzročnim vplivom tretjih dejavnikov na oba sklopa spremenljivk.

Izsledki naše raziskave potrjujejo, da se za postavkami, ki jih meri BMMRS, skriva dokaj enotna človeška značilnost, ki pa je očitno povezana s širšim spektrom kognitivnih in konativnih dimenzij (povezava z vrednotami to vsekakor nakazuje). Zato se, ponavljam, zdi morda umestneje, kot govoriti o duhovni inteligentnosti, označiti to dimenzijo kot duhovno kompetentnost ali pa preprosto duhovnost.

Literatura

- Adler, A., & Jahn, E. (1933). *Religion and Psychology*. Frankfurt.
- Allport, G. W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Allport, G. W. (1950). *The individual and his religion*. New York: Macmillan.
- Allport, G. W. (1955). *Becoming*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Allport, G. W. (1961). *Pattern and growth in personality*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Austin, J. (1998). *Zen and the brain: toward an understanding of meditation and consciousness*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bar-On, R. (1997) *Bar-On Emotional Quotient Inventory Administrator's Guide*. Toronto, Canada: Multi-Health Systems Inc.
- Bar-On, R. in Parker, J. D. A. (Eds.). (2000). *The handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Binet, A. in Simon, T. (1905/1916). *The Development of Intelligence in Children*. Baltimore: Williams and Wilkins.
- Bouchard, T. J., Jr. (1984, July 20). [Review of Frames of Mind: The theory of multiple intelligences]. *American Journal of Orthopsychiatry*, 54, 506-508.
- Brody, N. (1992). *Intelligence*. (2nd ed.). New York: Academic Press.
- Bucke, R. (1923). *Cosmic consciousness*. New York: Dutton.
- Buzan, T. (2002). *The power of spiritual intelligence*. Dobljeno na: <http://www.palmdigitalmedia.com/product/book/excerpt/6649>
- Buzan, T. in Keene, A. *Head first*. Dobljeno na: <http://www.happychild.org.uk/acc/tpr/bkr/o102head.htm>
- Carroll, J. B. (1997). Psychometrics, intelligence, and public perception. *Intelligence*, 24, 25-52.
- Carroll, J. B. (1993). *Human cognitive abilities: A survey of factor-analytic studies*. New York: Cambridge University Press.
- Coles, R. (1997). *The moral intelligence of children: How to raise a moral child*. New York: NAL/Dutton.
- Coles, R. (1999). *The secular mind*. Princeton Univ. Press.
- Emmons, R. A. (1999). *The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality*. Guilford.
- Erikson, E. (1958). *Young man Luther: A study in psychoanalysis and history*. New York: W. W. Norton.
- Eysenck, M. W. (1994). Intelligence. In M. W. Eysenck, (Ed.), *The Blackwell dictionary of cognitive psychology*. (pp. 192-193). Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Fetzer Institute, National Institute on Aging Working Group: Multidimensional Measurement of Religiousness, Spirituality for Use in Health Research. (1999). *A Report of a National Working Group Supported by the Fetzer Institute in Collaboration With the National Institute on Aging*. Kalamazoo, MI: Fetzer Institute, 1999.
- Fodor, J. A. (1983). *The modularity of mind: An essay on faculty psychology*. Cambridge, Massachusetts: MIT / Bradford Press.

- Fodor, J. A. (1985, March). Précis of the modularity of mind. *Behavioral and Brain Sciences*, 8(1), 1-42.
- Freud, S. (1928a). *The future of an illusion*. Translated by W.D. Robson-Scott. New York: Liveright.
- Freud, S. (1928b). *Totem and taboo: Resemblances between the psychic lives of savages and neurotics*. New York: Dodd.
- Freud, S. (1939). *Moses and monotheism*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psychoanalysis.
- Frankl, V. E. (1962). *Man's search for meaning: An introduction to logotherapy*. Boston, Beacon Press.
- Fromm, E. (1950). *Psychoanalysis and religion*. New Haven: Yale University.
- Galton, F. (1883/1928). *Inquiries into human faculty and its development*. New York: Dutton.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed*. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1993). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences: Tenth anniversary edition*. New York: Basic Books. (Original work published 1983)
- Gardner, H. (1994). Multiple intelligences theory. In R. J. Sternberg (Ed.), *Encyclopedia of human intelligence* (Vol. 2, pp. 740-742). New York: Macmillan.
- Gardner, H. (1998). A Reply to Perry D. Klein's "Multiplying the problems of intelligence by eight". *Canadian Journal of Education*, 23(1), 96-102.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
- Grof, S. (1993) *The holotropic mind*. New York: Harper SanFrancisco.
- Guskin, S. L., Peng, C. J. in Simon, M. (1992, Winter). Do teachers react to "multiple intelligences"? Effects of teachers' stereotypes on judgments and expectancies for students with diverse patterns of giftedness/talent. *Gifted Child Quarterly*, 36(1), 32-37.
- Hass, A. (1998). *Doing the right thing: Cultivating your moral intelligence*. New York: Hardcover.
- Idler, E. L., Musick, M. A., Ellison, C. G., George, L. K., Krause, N., Ory, M. G., Pergament, K. I., Powell, L. H., Underwood, L. G. in Williams, D. R. (2003). Multidimensional measurement of religiousness/spirituality for use in health research. Dobljeno na: http://www.fetzer.org/Resources/mm_doc/The%20Fetzer%20Books%20Update.pdf
- James, W. (1982/1902). *The varieties of religious experience*. New York: Penguin Books.
- Jensen, A. R. (1998). *The g factor: The science of mental ability*. Westport, CT: Praeger.
- Jensen, A. R. (1999). Précis of The g factor: The science of mental ability. *Psychology*, 10(023).
- Jung, C. G. (1921/1971). Psychological types. In *The collected works of C. G. Jung (Vol. 6)*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1931/1969). The structure of the psyche. In *The collected works of C. G. Jung (Vol. 8)*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1933). *Modern man in search of a soul*. New York: Harcourt Brace.
- Jung, C. G. (1958). *Psychology of religion: West and east*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Jung, C. G. (1964). *Man and his symbols*. New York: Doubleday.
- King in sod. (1995) The Royal Free Interview for Religious and Spiritual Beliefs. *Psychological Medicine* 25: 1125-1134.

- King, M., Speck, P. in Thomas, A. (2001) The Royal Free Interview for Spiritual and Religious Beliefs: development and validation of a self-report version. *Psychological Medicine* 31:1015–1023
- Klein, P., D. (1997). Multiplying the problems of intelligence by eight: A critique of Gardner's theory. *Canadian Journal of Education*, 22(4), 377-394.
- Klein, P., D. (1998). A response to Howard Gardner: Falsifiability, empirical evidence, and pedagogical usefulness in educational psychology. *Canadian Journal of Education*, 23(1), 103-112.
- Kline, P. (1991). *Intelligence: The psychometric view*. New York: Routledge.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper.
- Maslow, A. H. (1971). Various meanings of »transcendence«. In H. J. Vetter and B. D. Smith (Eds.), *Personality theory. A source book*. (pp. 421-430). New York: Appleton-Century-Crofts.
- Matthews, D. (1988, December). Gardner's multiple intelligence theory: An evaluation of relevant research literature and a consideration of its application to gifted education. *Roeper Review*, 11(2), 100-104.
- Maravič, K. (2004). *Duhovna inteligentnost v povezavi z vrednotami in zadovoljstvom z življenjem*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Montell, C. (2002). On Evolution of God-Seeking Mind: An Inquiry Into Why Natural Selection Would Favor Imagination and Distortion of Sensory Experience. *Evolution and Cognition* 8(1):pp. 89-107.
- Morgan, H. (1992). *An analysis of Gardner's theory of multiple intelligence*. Paper presented at the Annual Meeting of The Eastern Educational Research Association. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 360 088)
- Musek, J. (1981). Value orientation as personality dimension. *Report on 7th Congress of Yugoslav Psychologists, Zagreb, 1981*.
- Musek, J. (1986). Temeljne kategorije in dimenzije vrednot ter vrednostne usmerjenosti. *Anthropos*, 1-2, 49-57.
- Musek, J. (1987). The dimensions of values. *Report on Alps-Adria Psychology Symposium 1987*, Klagenfurt, Universitaetsverlag Carinthia, 19-21.
- Musek, J. (1993a). *Osebnost in vrednote*. Ljubljana, Educy.
- Musek, J. (1993b). The universe of human values: a structural and developmental hierarchy. *Studia Psychologica* (Bratislava), 35, 4-5, 321-326.
- Musek, J. (1998). Political and religious adherence in relation to individual values. *Studia Psychologica* (Bratislava), 1998, 40, 1-2, 47-59.
- Musek, J. (2002). Vrednote kot prediktorji in posredovalci verskih in političnih prepričanj. *Anthropos (Ljublj.)*, 2002, letn. 34, št. 1/3, str. 1-18.
- Newberg, A. (2004). *Why won't God go away?* Dostopno na: <http://www.andrew.newberg.com/qna.asp>
- Newberg, A., d'Aquili, E. in Rause, V. (2001). *Why God won't go away: Brain science and the biology of belief*. New York: Ballantine.
- Persinger, M. A. (1987). *Neuropsychological bases of god beliefs*. New York: Praeger.
- Persinger, M. A. (1993). Vectorial cerebral hemisphericity as differential sources for the sensed presence, mystical experiences and religious conversions. *Perceptual and Motor Skills*, 76, 915-930.
- Peterson, K. S. (1997). Do new definitions of smart dilute meaning? *USA Today*, pp. D1-D2
- Ramachandran, V. S. in Blakeslee, S. (1998a). *Phantoms in the brain*. London: Fourth estate.

- Ramachandran, V. S., and S. Blakeslee. (1998b). *Phantoms in the Brain: Probing the Mysteries of the Human Mind*. William Morrow, New York, NY.
- Richardson, K. (1991). *Understanding Intelligence*. Philadelphia: Open University Press.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York, The Free Press.
- Salovey, P. in Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 185-211.
- Scarr, S. (1985). An author's frame of mind [Review of Frames of mind: The theory of multiple intelligences]. *New Ideas in Psychology*, 3(1), 95-100.
- Schwartz, S. H. in Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 3, 550-562.
- Schwartz, S. H. in Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878-891.
- Smerechansky-Metzger, Jean, A. (1995, May-June). The quest for multiple intelligences. *Gifted Child Today*, 18(3), 12-15.
- Smolucha, F. (1993, October). [Review of Multiple Intelligences: The Theory in Practice]. *Choice*, 31(2), 368.
- Spearman, C. (1904). "General intelligence," objectively determined and measured. *American Journal of Psychology*, 15, 201-293.
- Spearman, C. (1923). *The Nature of "Intelligence" and the Principles of Cognition*. 2nd ed. London: Macmillan.
- Spiritual intelligence. Definitions. (2004). © 2004 Mindwise Pty Ltd Dobljeno na: http://www.mindwise.com.au/spiritual_intelligence.shtm
- Stein, J. (2003). Več miru, manj trpljenja. *Delo*, 248, 21-22.
- Sternberg, R. J. (1985a). *Beyond IQ A triarchic theory of human intelligence*. New York: Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J. (1985b). Implicit theories of intelligence, creativity and wisdom. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 607-627.
- Sternberg, R. J. (1990). *Handbook of human intelligence*. New York: Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J. (1999). The Theory of Successful Intelligence. *Review of General Psychology*, 3, 4; 292-316.
- Sternberg, R. J. (1983, Winter). How much Gall is too much gall? [Review of Frames of Mind: The theory of multiple intelligences]. *Contemporary Education Review*, 2(3), 215-224.
- Sternberg, R. J. (1988). *The triarchic mind: A new theory of human intelligence*. New York: Penguin Books.
- Sternberg, R. J. (1991). Death, taxes, and bad intelligence tests. *Intelligence*, 15(3), 257-270.
- Tart, C. (Ed.) (1990) *Transpersonal psychologies*. New York: Harper & Row
- Underwood, L. G. in Teresi, J. A. (2002). The Daily Spiritual Experience Scale: Development, Theoretical Description, Reliability, Exploratory Factor Analysis, and Preliminary Construct Validity Using Health-Related Data. *Ann Behav Med*, 2002, 24(1):22-33.
- Vaughan, F. (2004). *What is spiritual intelligence?* Dobljeno na: <http://www.francesvaughan.com/work1.htm>

Wilber, K. (1995) *Sex, ecology, spirituality* Boston: Shambala
Wilber, K. (1995) *Sex, ecology, spirituality* Boston: Shambala
Zohar, D. in Marshall, I. (1999) *Spiritual Intelligence*. New York: Quill
Zohar, D. in Marshall, I. (2000). *Duhovna inteligenca*. Tržič: Učila.